ก 5095

กรุงเทพธุรกิจ

วันอังคารที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2546 หน้า 9

จับตาโลกาภิวัตน์

สิทธิบัตรมนุษย์

จักรกฤษณ์ ควรพจน์

เมื่อ 10 ปีที่แล้ว สังคมไทยได้ถกเถียงกันมากเกี่ยวกับสิทธิบัตรยา ขณะนั้นผู้ที่ถกเถียงเองก็อาจยังงงๆ ว่า ประเด็นปัญหาดังกล่าวมีความสำคัญอย่างไร จนถึงขณะนี้ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิบัตรยาก็ยังไม่อาจหาข้อสรุปเป็นที่ยุติ โดยเฉพาะเมื่อมีหลักฐานชัดเจนว่า สิทธิบัตรได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิการเข้าถึงยาของคนป่วยในประเทศยากจน

จากเรื่องสิทธิบัตรยาในอดีต ใครจะคาดบ้างว่าปัจจุบันระบบสิทธิบัตรได้ก้าวหน้าขยายจากการคุ้มครองยาที่เป็นสารเคมี ไปสู่เทคโนโลยีการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับร่างกายมนุษย์

แม้กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศต่างๆ จะห้ามคุ้มครองสัตว์ ดังเช่น พ.ร.บ. สิทธิบัตรฯ ของไทย แต่ในประเทศสหรัฐและสหภาพยุโรป ได้ออกสิทธิบัตรสำหรับการประดิษฐ์ที่เป็นสัตว์แล้ว ไม่ว่าจะเป็นหอยหรือสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น หนู

เหตุผลของการออกสิทธิบัตรของประเทศดังกล่าว ก็เพื่อที่จะสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมเทคโนโลยีชีวภาพที่เป็นปัจจัยการแข่งขันของประเทศเหล่านั้น สำนักงานสิทธิบัตรของประเทศตะวันตกได้ตีความกฎหมายสิทธิบัตร โดยอาศัยเหตุผลแบบศรีธนญชัย

เช่น สำนักงานสิทธิบัตรยุโรปให้เหตุผลว่า กฎหมายสิทธิบัตรห้ามออกสิทธิบัตรสำหรับพันธุ์สัตว์ แต่มิได้ห้ามการขอรับสิทธิบัตรในสัตว์ทั่วไป ดังนั้นการออกสิทธิบัตรสำหรับสัตว์จึงทำได้ เหตุผลเช่นนี้ได้ถูกนำมาใช้ทั้งๆ ที่เป็นการยากมากในทางวิชาการที่จะจำแนกความแตกต่างระหว่าง **"พันธุ์สัตว์" กับ "สัตว์ทั่วไป"**

สำนักงานสิทธิบัตรของประเทศที่พัฒนาแล้วถือว่า **สัตว์ดัดแปลงพันธุกรรมเป็นการประดิษฐ์** เช่น สำนักงานสิทธิบัตรสหรัฐ และยุโรป ออกสิทธิบัตรให้แก่หนูที่นักวิจัยของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้เปลี่ยนแปลงพันธุกรรม ด้วยการถ่ายโอนยีนมะเร็งเข้าไปในโครโมโซมของหนู ทำให้หนูนั้นกลายเป็นสัตว์ที่มีเซลล์มะเร็งในปริมาณมาก และจะกลายเป็นโรคมะเร็งในที่สุด *ว่ากันว่าหนูมะเร็งของฮาร์วาร์ดนั้น มีประโยชน์สำหรับการใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัยโรคดังกล่าว*

ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์ได้ศึกษาวิจัยพันธุกรรมมนุษย์ อีกทั้งมีการพูดถึงการโคลนนิงมนุษย์ ทั้งที่เป็นการโคลนนิงแบบเพาะเลี้ยงเซลล์เริ่มต้น (stem cells) เพื่อให้พัฒนากลายเป็นอวัยวะสำหรับใช้ปลูกถ่ายให้แก่คนไข้ที่รอการเปลี่ยนอวัยวะ หรือการโคลนนิงบุคคลสำหรับแก้ปัญหาความต้องการมีบุตร ซึ่งมีปัญหาว่า ประดิษฐกรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์เหล่านี้เป็นสิ่งที่อาจขอรับสิทธิบัตรได้หรือไม่

เท่าที่ผ่านมา ยังไม่มีสำนักงานสิทธิบัตรของประเทศใดออกสิทธิบัตรให้แก่การประดิษฐ์ที่เกี่ยวกับมนุษย์หรือร่างกายของมนุษย์โดยตรง แต่ทั้งในสหรัฐ และยุโรปได้มีการออกสิทธิบัตรสำหรับสารเคมี โปรตีน และฮอร์โมนที่สกัดจากร่างกายของมนุษย์บ้างแล้ว

เช่น สิทธิบัตรที่ออกโดยสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปเพื่อคุ้มครองแกะชื่อ **"เทรซี่"** ซึ่งเป็นแกะที่เกิดจากการตัดแต่งพันธุกรรม โดยการถ่ายโอนยีน

มนุษย์ที่ทำหน้าที่ผลิตโปรตีน **"Erythropoientin"** เข้าไปในโครโมโซมของแกะแกะเทรซี่จะให้น้ำนมที่มีโปรตีนชนิดเดียวกับโปรตีนที่ผลิตในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งวิธีการเช่นนี้สามารถใช้ผลิตโปรตีนต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นประโยชน์ทางการแพทย์ในปริมาณมากๆ *ไม่ว่าจะเป็น อินซูลิน พลาสมิโนเยนแอคติเวเตอร์ส์ และอื่นๆ*

นอกจากนี้ ยังมีสิทธิบัตรของสำนักงานสิทธิบัตรยุโรปที่ออกให้สำหรับฮอร์โมนรีแลคซิน ซึ่งเป็นสารที่หลั่งจากรังไข่ของสตรีมีครรภ์ในขณะใกล้คลอด ฮอร์โมนนี้มีประโยชน์ในการช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อสตรีในระหว่างการคลอดบุตร

นักวิทยาศาสตร์ได้สกัดยีนออกจากเซลล์รังไข่ของสตรี และนำไปใส่ไว้ในยีนของแบคทีเรียชนิดหนึ่งซึ่งเมื่อนำไปเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการ
จะทำให้แบคทีเรียที่มีฮอร์โมนรีแลคซินเพิ่มจำนวนขึ้นเป็นประโยชน์ต่อการผลิตฮอร์โมนดังกล่าวในเชิงอุตสาหกรรม

จะเห็นได้ว่า ขณะนี้สิทธิบัตรได้คืบคลานเข้ามาใกล้ร่างกายมนุษย์เต็มที คาดกันว่าการขอรับสิทธิบัตรในร่างกายมนุษย์หรืออวัยวะมนุษย์ จะต้องมีขึ้นในอนาคตอันใกล้ อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเงินทุนจำนวนมหาศาลที่ทุ่มลงไปกับการวิจัยเทคโนโลยีชีวภาพ

การคุ้มครองสิทธิบัตรที่เกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ ได้ถูกประณาม และคัดค้านจากหลายฝ่าย ข้อคัดค้านส่วนใหญ่อยู่ที่ว่า สิทธิบัตรมนุษย์เปิดโอกาสให้นักวิจัยและบริษัทมีสิทธิเหนือบุคคลหรืออวัยวะของบุคคล อันมีลักษณะอย่างเดียวกับการเอาคนลงเป็นทาส เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่การหาประโยชน์จากร่างกายมนุษย์รูปแบบใหม่ โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ

ผู้ที่คัดค้านสิทธิบัตรมนุษย์มองว่าทรัพย์สินทางปัญญาในสิ่งมีชีวิตมีค่าเท่ากับการให้สิทธิเป็นเจ้าของชีวิต สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายสิทธิบัตรจะทำให้ผู้ทรงสิทธิกลายเป็นเจ้าของมีสิทธิเหนือสายพันธุ์สิ่งมีชีวิตนั้น

หรือหากมีการนำยีนใส่เข้าไปในร่างกายมนุษย์ สิทธิบัตรก็จะให้สิทธิเหนือบุคคล และในทางกลับกันสิทธิบัตรเหนือสัตว์หรือแบคทีเรียที่มียีนมนุษย์จะทำให้นักวิจัยมีสิทธิเหนือสิ่งมีชีวิตที่มียีนของมนุษย์บรรจุอยู่อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีการสร้างสิ่งมีชีวิตข้ามสายพันธุ์ผิดธรรมชาติ

สำหรับการโคลนนิ่ง หากสิทธิบัตรถูกออกให้สำหรับอวัยวะหรือตัวบุคคลที่ถูกโคลนขึ้น ก็จะมีผลเท่ากับเป็นการให้สิทธิทางกฎหมายเหนืออวัยวะมนุษย์หรือตัวมนุษย์โคลน ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านจริยธรรมที่ซับซ้อนยิ่ง

การคุ้มครองสิทธิบัตรที่เกี่ยวกับมนุษย์อาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเพราะจากบรรทัดฐานจริยธรรมที่เป็นอยู่ การใช้ร่างกายของมนุษย์เพื่อหากำไร ยังไม่ได้รับการยอมรับ กฎหมายไม่ยอมรับว่าร่างกายหรืออวัยวะมนุษย์เป็นทรัพย์สินที่ใครอาจอ้างสิทธิเป็นเจ้าของ หรืออาจนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันได้

สิทธิบัตรในมนุษย์หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายมนุษย์ จะส่งเสริมให้เกิดการหากำไรจากเนื้อตัวร่างกายของคน เกิดการซื้อขายเนื้อเยื่อ เซลล์ หรือดีเอ็นเอในตลาดมืด และอาจมีการลักลอบนำเอาสิ่งเหล่านี้จากผู้มีชื่อเสียงไปหาประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ฐานความคิดของผู้ที่สนับสนุนและคัดค้านสิทธิบัตรมนุษย์ นับว่ามีความขัดแย้งกันอย่างมาก อันเป็นผลมาจากความเชื่อ และความเข้าใจในเรื่องชีวิตที่แตกต่างกัน

ปัญหาสิทธิบัตรมนุษย์อาจมาสู่ไทยในอนาคตอันใกล้ และเมื่อถึงเวลานั้น ไทยคงต้องการนโยบายรัฐที่มีความเหมาะสม มีความสมดุลต่อการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิทยาการ และธุรกิจการลงทุน และต่อการปกป้องสิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในขณะเดียวกัน